

HD Zb 7:1, 1985
89-97

Rudolf Filipović
Jugoslavenska akademija, Zagreb

SOCIOLINGVISTIČKI UVJETI OČUVANJA KONAVOSKOG DIJALEKTA U WATSONVILLEU (SAD)

Proces amerikanizacije evropskih doseljenika, pa i Hrvata, tj. djelovanje "američkog lonca za pretapanje" (*the melting-pot*), dovodi u velikom broju slučajeva do integracije doseljenika u američko društvo. To se osobito odnosi na jedan dio druge generacije i gotovo cijelu treću generaciju. Istraživanja hrvatskih dijalekata u SAD pokazuje da su i govori hrvatskih dijalekata bili pod udarom te integracije pa su se gubili pod utjecajem jezika prestiža, američkog engleskog. Međutim, pod stanovitim sociolingvističkim uvjetima neki su se govori očuvali pa postoji veći broj skupina hrvatskih iseljenika koji se i dalje služe materinskim govorom donesenim u SAD. Jedna od takvih skupina hrvatskih iseljenika živi u Watsonvilleu i njegovoj bližoj okolini u sjevernoj Kaliforniji. U članku se iznose rezultati istraživanja provedenih u tom području koji pokazuju da sociološka komponenta otkriva pozadinu koja osvjetljava neke lingvističke elemente korisne u istraživanju hrvatskih dijalekata u SAD. Dosadašnja istraživanja dokazala su vrijednost sociolingvističkog pristupa i pokazala put kojim treba da idu istraživanja dijalekata u SAD.

1. Godinama su evropski doseljenici, uključivši i Hrvate, bili pod snažnim djelovanjem "američkog lonca za pretapanje naroda" (kako se u nas prevodi američki izraz *the melting-pot*). Rezultat toga bila je vrlo jaka amerikanizacija koja je desetljećima efikasno dovodila do integracije u američko društvo velikog dijela druge generacije iseljenika u SAD. Popratna pojava integracije bilo je gubljenje etničke svijesti i nacionalnosti, pa i amerikaniziranje starih imena i prezimena, što je ponekad dovelo do preuzimanja anglo-saksonske prezimena.¹

Tom snažnom odnarođivanju doseljenika i njihovom pretapanju u Amerikance suprotstavilo se sedamdesetih godina buduće njihove svijesti i traganje za korijenima, tj. svojim

porijeklom i zemljom ili krajem odakle su došli njihovi preci. Tada se pomalo vraća svijest o etničkoj pripadnosti, a to dovodi i do vraćanja prvobitnim imenima i prezimenima iz staroga kraja. Hrvatski Amerikanci (tako se danas u SAD najčešće zovu djeca doseljenika iz Hrvatske) mnogo su prije započeli borbu za svoje etničko i jezično održanje u SAD. Uvjeti te njihove borbe nešto su drugačiji od uvjeta ostalih doseljenika.

2. Jezik je uvijek bio povezan s tim sociološkim pojavama, pa se paralelno javljalo i gubljenje materinskog govora pod pritiskom jezika prestiža - američkog engleskog.² Taj sam proces istražio u okviru svoga projekta i prikazao tu jezičnu pojavu u obliku formule koja sadrži tri glavna stadija razvoja često vezanih uz tri generacije iseljenika, čiji se govori još uvijek mogu istraživati. Primjena te formule pokazuje da u prvom stadiju kod prve generacije imamo uglavnom monolingvalnu situaciju:

Stadij A = (HD+) : (AE-)

To znači da hrvatski iseljenik upotrebljava isključivo svoj materinski govor - dijalekt, jer engleski još nije naučio.

U drugom stadiju, kod druge generacije, javlja se bilingvalna situacija. Djeca hrvatskih iseljenika rođena u SAD naučila su od roditelja svoj materinski govor, a kasnije u školi engleski. Istraživanja te bilingvalne situacije³ pokazala su jasnu tendenciju gubljenja materinskog govora, a povećanje znanja engleskog:

Stadij B = (HD+) → (HD-) : (AE-) → (AE+)

Ta se idealna bilingvalna situacija s dva jezična sustava nije održala, jer povećanje znanja engleskog ide na uštrb očuvanja hrvatskog dijalekta. To dovodi do trećeg stadija, koji se javlja već kod druge generacije u velikom postotku, a kod treće gotovo isključivo, tj. gubi se materinski govor, hrvatski dijalekt, a zadržava samo jedan kôd, američki engleski. To je ponovo monolingvalna situacija, ali dijametralno oprečna onoj u stadiju A:

Stadij C = (HD+) : (AE+)

U govoru velikog broja pripadnika druge generacije u stadiju B, kod kojih se polako očituje gubljenje materinskog govora a sve veće i bolje usvajanje engleskog, javljaju se mnogi primjeri interferencije na svim razinama, od fonološke do sintaktičke, s vrlo

izraženim morfološkim odstupanjima i leksičkim mješavinama, upotrebom sve većeg broja engleskih riječi ili njihovih kroatiziranih oblika. To je tip govora koji neki iseljenici i sami nazivaju "half-na pol", jer doista imaju osjećaj da govore pola engleski a pola hrvatski. Ta se mješavina ipak ne sastoji od pola rečenice na engleskom a pola na hrvatskom, već su to većinom hibridne tvorevine kod kojih se na engleske osnove dodaju hrvatski formanti.

Evo nekoliko primjera na morfološkoj i sintaktičkoj razini:

a) MORFOLOŠKA RAZINA

1. imenice:

- AE *car* (auto) - HD *kara*
Išli smo za njim u *kari*.
Oni imaju sve po dvi *kare*.
- AE *boys* pl. (dječaci) - HD *bojsi*
bojsi i *cure*
Tri *bojsi* su nosili *overolse*.
- AE *shoes* pl. (cipele) - HD *šusi*
slabiji *šusi*
Išla sam si kupit *šuse*.
- AE *trouble* (nevolja) - HD *trabla*
Nimadu *trabla*.

2. glagoli:

- AE *like* (svidati se) - HD *lajkati*
Izreži si kako *lajkaš*.
- AE *walk* (hodati) - HD *vokati*
Vokali smo, nismo se vozili.
- AE *build* (graditi) - HD *bildati*
On je ono sve danas *bildal*.
- AE *teach* (podučavati) - HD *tičati*
Imaju žene kaj *tičaju* decu.

b) SINTAKTIČKA RAZINA

1. AE *When I graduated from high school ...*
HD Kad sam *gradjuetal* iz high school ...
2. AE *I went to St. John's school.*
HD Ja sam išla *svetoga Ivana školu*.

3. AE *Among Croats and Slovenes ...*

HD *Izmed Hrvati i Slovenci ...*

4. AE *only a month back*

HD *samo mjesec nazaj*

3. Mnogi hrvatski iseljenici slijedili su taj put i moja su istraživanja potvrdila sva tri stadija formule. Na taj se način amerikanizirao velik broj hrvatskih Amerikanaca, a s njima su se izgubili i mnogi hrvatski dijalekti. Ipak bilo je i još uvijek ima snažnih odupiranja toj pojavi među našim iseljenicima, pa su se na taj način kod njih i održali mnogi hrvatski govori.⁴ U svom početnom stadiju proučavanja hrvatskih dijalekata u SAD organizirao sam rad na snimanju upravo onih skupina naših iseljenika koje su pokazale najveća odstupanja od moje formule.⁵

Prvi je uvjet za uspješno očuvanje etničke svijesti i materinskog govora da iseljenici žive u većim i kompaktnijim skupinama i pod približno istim uvjetima pod kojima su živjeli u starom kraju. Prenoseći stari način života iz svoje stare u novu domovinu, a to je značilo prvenstveno živjeti kao zemljoradnici u ruralnim predjelima, često dosta udaljeni i odvojeni od Amerikanaca, stvarali su ti iseljenici najbolje sociološke uvjete za održanje svojih materinskih govora. Ako je neka etnička zajednica ispunjavala ta dva uvjeta, da je živjela u kompaktnim skupinama i u ruralnim predjelima svojim starim načinom života, tada je ona imala najbolje sociolingvističke uvjete za očuvanje svojeg materinskoga govora. Upravo su skupine koje su živjele u takvim uvjetima ušle u osnovni program moga rada na terenu u SAD.⁶

Izabrao sam nekoliko skupina da bih mogao na njima obraditi sva tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Za obradu štokavskog skupio sam materijale intervjuirajući stanovnike mjesta Watsonvillea u sjevernoj Kaliforniji, koje se zbog velikog broja iseljenika iz Konavala često naziva "Malo Konavle". Stanovnici Watsonvillea i njegove okolice vrlo dobro ispunjavaju spomenute uvjete, jer jedan dio njih živi usko povezan i na okupu u gradu Watsonvilleu, a drugi dio u okolici bližoj ili daljoj na rančevima kao voćari ili zemljoradnici.

Kako stanovnici Watsonvillea i okolice pokazuju velika odstupanja od formule u pogledu očuvanja materinskoga govora - konavskog dijalekta, uzimam ih kao najbolje primjere za ilustraciju

nekih od sociolingvističkih uvjeta za očuvanje tog dijalekta. Od većeg broja ispitanika izabrao sam dvoje koji su imali sve uvjete da slijede primjer onih koji su potpuno izgubili svoj materinski dijalekt, a upravo su njih dvoje sačuvali materinski govor do vrlo visokog stupnja.

4. Kod Hrvata iseljenika u SAD nalazimo dva glavna oblika borbe za očuvanje materinskog govora: 1) preko društvenih organizacija i njihovih klubova, 2) u obiteljima koje su u mnogim slučajevima održale svijest etničke pripadnosti i velik interes i ljubav za jezik svojih predaka. Imamo dojam da je obitelj još uvijek najjači nosilac te borbe a da se ta borba iz obitelji širi i prenosi u društvene organizacije. Proučavajući djelovanje *Hrvatske bratske zajednice* (HBZ), koja je najveća i najutjecajnija društvena organizacija hrvatskih iseljenika u SAD, ustanovio sam da ona sa svojim glasilom *Zajedničar* snažno djeluje na društveni život tih skupina i na očuvanje njihova materinskoga govora. Watsonville je samo jedan vrlo izrazit primjer tih društvenih akcija koje su direktno pridonijele da se održao konavoski dijalekt. U Watsonvilleu je dobro organizirana podružnica HBZ na čijim se sastancima drže stari običaji iz Konavala, govori i pjeva na konavoskom dijalektu i održava upravo ona veza među iseljenicima koja je potrebna za očuvanje materinskog govora. Klub HBZ je mjesto gdje se sastaju pripadnici svih triju generacija koje međusobno komuniciraju na svom konavoskom dijalektu. Akcenat i intonacija tako su dobro sačuvani da se pokaže rijetki primjer interferencije na drugim razinama jedva i primjećuje.

Ilustrirat ću situaciju u Watsonvilleu s dva primjera. Riječ je o dva ispitanika, otprilike istih godina, oboje pripadnici druge generacije koji bi u drugim sredinama uz svoje uvjete života u Watsonvilleu bili sigurno vrlo blizu trećeg stadija prema mojoj formuli. Ženski ispitanik "X", nastavnica na gimnaziji, imala je cijelo školovanje u američkim školama, od osnovne škole u Watsonvilleu do fakulteta na *University of California* u Berkeleyu. Muški ispitanik "Y", pravnik, isto tako prošao je sve školovanje u američkim školama i nekoliko godina službe u vojsci, u to vrijeme potpuno odsječen od svoje obitelji i svojih mještana porijeklom Konavljana. Lingvistička analiza njihova govora pokazuje vrlo rijetke primjere interferencije a miješanja riječi ili kroatiziranja engle-

skih riječi uopće nema. U njihovu tečnom govoru vrlo se rijetko čuje utjecaj američke rečenične intonacije.

Udio obiteljskog života vrlo je jak u oba slučaja, a utjecaj majke posebno je naglašen. Oboje su istaknuli da im je majka usadila i stalno održavala ljubav za materinski govor. Uski kontakt s roditeljima cijelo je vrijeme jak stimulans za aktivno vladanje tim dijalektom. Ispitanik "Y" do prve godine školovanja uopće ne zna engleski, te ga savladava u toku školovanja. U njegovoj roditeljskoj kući govori se samo hrvatski, pa on zadržava svoj dijalekt za sve vrijeme školovanja. Na studiju na sveučilištu i u vojsci redovna korespondencija s majkom pomaže mu da održava znanje svoga dijalekta. Kad je sam bez moguće konverzacije na dijalektu, on čita glasno majčina pisma kako bi zadržao sposobnost govora svog dijalekta.

Ispitanik "X", nastavnica na gimnaziji, ima vrlo izražene osobine bilingvalnog govornika. Ona ne miješa kodove. Njezino vlastito objašnjenje zašto ne govori "half-na pol", tj. ne miješa riječi niti kroatizira engleske riječi vrlo je originalno. Ona kaže da ima dva vokabulara: jedan intelektualni kojim se služi u engleskom, a drugi obiteljski hrvatski koji upotrebljava kod kuće u razgovoru s roditeljima i s bratom. Prvi je mnogo bogatiji nego drugi, pa se u upotrebi drugog ponekad javlja i po koja engleska riječ, ali se nikad ne služi hibridima.

5. Zaključak. Proučavanje govora hrvatskih Amerikanaca u SAD pokazuje da sociološka komponenta otkriva pozadinu koja osvjetljava neke lingvističke elemente korisne u istraživanju hrvatskih dijalekata u SAD. Moje proučavanje nekoliko skupina hrvatskih Amerikanaca i njihovih govora pod navedenim uvjetima već je dokazalo stanovitu vrijednost sociolingvističkog pristupa u tim istraživanjima. Ovaj kratak isječak trebao je samo pokazati kojim putem idu istraživanja hrvatskih dijalekata u SAD.

L I T E R A T U R A

- Albin, Alexander (with Ronelle Alexander). 1972. *The Speech of Yugoslav Immigrants in San Pedro, California*. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Albin, Alexander. 1976. "A Yugoslav Community in San Pedro, California". *General Linguistics*, vol. 16, br. 2-3, str. 78-94.
- Eterovich, Adam. 1971. *Croatians from Dalmatia and Montenegrin Serbs in the West and South 1800 - 1900*. San Francisco.
- Eterovich, Adam. 1973. *Yugoslavs in Nevada 1859 - 1900*. San Francisco.
- Filipović, Rudolf. 1971. *Kontakti jezika u teoriji i praksi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Filipović, Rudolf. 1977. "Some Basic Principles of Languages in Contact Reinterpreted". *Studia Romanica et Anglica Zagrabien-sia*, br. 43 - 44, str. 157 - 166.
- Filipović, Rudolf. 1978. "Očuvanje materinskog govora naših iseljenika u SAD pod pritiskom jezika prestiža". *Iseljeničtvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom*. Zavod za migracije i narodnosti, str. 530-539.
- Filipović, Rudolf. 1979. "Proučavanje hrvatskih dijalekata u SAD". *Bilten Zavoda za lingvistiku* 3, Zagreb, str. 4-19.
- Filipović, Rudolf. 1981. "Hrvatski dijalekti u kontaktu s engleskim jezikom na području SAD". *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, JAZU, Zagreb, str. 33-37.
- Filipović, Rudolf. 1982. "Istraživanje hrvatskih dijalekata bilingvnih govornika u neposrednom posuđivanju". *HDZ* 6, JAZU, Zagreb, str. 157-160.
- Filipović, Rudolf. 1982. "Sudbina hrvatskih prezimena na engleskom jezičnom području u SAD". *Onomastica jugoslavica* 10, JAZU, Zagreb, str. 39-46.
- Filipović, Rudolf. 1982. "Serbo-Croatian in the United States: Croatian Dialects in Contact with American English". *The Slavic Languages in Emigre Communities*. Linguistic Research Inc., Edmonton, str. 23-31.
- Filipović, Rudolf. 1982. "Male Konavle u Kaliforniji - Konavljani u Watsonvillu. Njihov odnos prema konavoskom govoru". *Konavoski zbornik I*, Dubrovnik, str. 168-173.
- Filipović, Rudolf. (U tisku.) "Croatian Dialects as Markers of Croatian Ethnicity in the United States". *The Role of Ethnicity in American Society*.
- Filipović, Rudolf. (U tisku.) "Croatian Dialects in the United States: Sociolinguistic Aspects". *General Linguistics*.

- Fishman, Joshua. 1966. *Language Loyalty in the United States*. The Hague: Mouton.
- Fishman, Joshua. 1971. "The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society". *Advances in the Sociology of Language*, vol. 1, str. 215-404.
- Haugen, Einar. 1969. *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. Indiana University Press.
- Haugen, Einar. 1973. "Bilingualism, Language Contact, and Immigrant Languages in the United States". *Current Trends in Linguistics* 10, The Hague: Mouton, str. 505-591.
- Jutronić, Dunja. 1973. Američki, engleski i hrvatski (čakavski dijalekat) u kontaktu. *Čakavska rič* 1, str. 71-99.
- Jutronić, Dunja. 1974. "Upotreba i održavanje hrvatskog jezika (čakavskog i kajkavskog dijalekta) kod naših iseljenika i njihove djece rođene u Sjedinjenim Američkim Državama". *Čakavska rič* 1, str. 17-39.
- Mackey, William. 1956. "Toward a Redefinition of Bilingualism". *JCLA* 2, str. 4-11.
- Mackey, William. 1976. *Bilinguisme et contact des langues*. Paris.
- Ward, Charles. 1980. "Intrafamilial Patterns and Croatian Language Maintenance in America". *East European Monographs*. New York, str. 3-13.
- Weinreich, Uriel. 1953, 1963. *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton.

BILJEŠKE

¹ R. Filipović: "Sudbina hrvatskih prezimena na engleskom jezičnom području u SAD". *Onomastica jugoslavica*, 10, JAZU, Zagreb, 1982, str. 39-46.

² R. Filipović: "Očuvanje materinskog govora naših iseljenika u SAD pod pritiskom jezika prestiža", *Iseljeničtvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom*, Zavod za migracije i narodnosti, Zagreb, 1978, str. 530-539.

- ³ a) *Stadij A* = (HD+) : (AE-)
 b) *Stadij B* = (HD+) → (HD-) : (AE-) → (AE+)
 c) *Stadij C* = (HD-) : (AE+)

⁴ R. Filipović: "Hrvatski dijalekti u kontaktu s engleskim jezikom na području SAD", (Referat na znanstvenom skupu "Čakavsko narječje", 11-12. X 1976.), *Dijalektološki zbornik*, 5. JAZU, Zagreb, 1981, str. 33-37.

⁵ R. Filipović: "Istraživanje hrvatskih dijalekata bilingvni govornika u neposrednom posuđivanju", (Referat na Znanstvenom skupu "Kajkavsko narječje", 15-17. III 1978.). *Dijalektološki zbornik*, 6, JAZU, Zagreb, 1982, str. 157-160.

⁶ R. Filipović: "Serbo-Croatian in the United States: Croatian Dialects in Contact with American English". *The Slavic Languages in Emigre Communities*, Linguistic Research Inc. Edmonton, 1982, str. 23-31.

S u m m a r y

SOCIOLINGUISTIC CONDITIONS FOR MAINTENANCE OF THE KONAVLE DIALECT IN WATSONVILLE (USA)

The process of Americanization of European immigrants, including Croatians, that is the so-called "melting-pot" phenomenon, leads in most instances to the integration of the immigrant into American society. This particularly relates to a certain portion of the second generation and almost the entire third generation. Researching Croatian dialects in the United States has shown that the individual Croatian sub-dialects have been under the pressure of this integration and have been dying out under the influence of the language of prestige, American English. However, under various sociolinguistic conditions, some of these sub-dialects have been maintained so that there exists a great number of groups of Croatian immigrants who continue to use their maternal language brought to the USA. One such group of Croatian immigrants lives in Watsonville (and the immediate surroundings) in Northern California. This article contains the results of the research conducted in this region, which show that the sociological component uncovers the background, bringing to light several linguistic elements beneficial in the researching of Croatian dialects in the rest of the USA. The research conducted up to this time has shown the value of the sociolinguistic approach as well as a way in which Croatian dialects in the USA need to be investigated.